

DRAMATIČNO
DRUŠTVO 150
let

DRAMATIČNO
DRUŠTVO 150
let

Razstava

O poteh k »najlepši iznajdbi človeškega duha« na Slovenskem

*Mejniki v razvoju Dramatičnega
društva v Ljubljani*

sl()gi SLOVENSKI
GLEDALIŠKI
INŠTITUT

O poteh k » najlepší iznajdbi človeškega duha « na Slovenskem*

Mejniki v razvoju Dramatičnega društva v Ljubljani

Dramatično društvo v Ljubljani (ustanovljeno l. 1867) je začetnik slovenskega gledališča moderne dobe. V svojem razvoju od leta 1867 do 1920 prehodi petdesetletno pot skozi dobo institucionalizacije in profesionalizacije slovenskega gledališča in jo sklene v letu 1920, ko nastopi nova razvojna stopnja, doba evropeizacije (1920–1945). Razstava se osredotoča na prvih petdeset let delovanja Dramatičnega društva, pri čemer skuša osvetliti pomembne in odločilne mejnike na njegovi razvojni poti. Prvi mejnik na njej je bilo vesplošno prepričanje, ki se je na začetku druge polovice 19. stoletja rodilo med slovenskimi razumniki, da Slovenci potrebujemo svoje, slovensko gledališče. A še prej je prelomne narave vsa poprejšnja gledališka zgodovina, od Trubarjevega dialoga med očetom in sinom v Abecedniku prek gledališča jezuitov in kapucinov do Linharta in po njem Drabosnjaka ter vzporedno: od gostujočih innsbruških komedijantov in laških operistov do stoletnega predhodništva nemškega gledališča (ustanovljenega l. 1765). Močan je zgled Antona Tomaža Linharta kot pionirja slovenskega gledališča moderne dobe in zgodnjega predhodnika Dramatičnega društva. Vsi ti elementi so skupaj s splošnimi gledališkimi zgledi in vplivi časa (opaženimi pri večjih narodih) ter pomladjo narodov (l. 1848) porodili razširjeno zavest o nujnosti ustanovitve narodnega gledališča pri Slovencih. Razstava evidentira in utemeljuje dvanajst prelomnih fenomenov v razvoju Dramatičnega društva – od zametkov Društva med Metternichovim in Bachovim absolutizmom (1848 do 1851) do nastanka slovenskega gledališča kot javne družbene ustanove oziroma začetka njegove evropeizacije (l. 1920).

Ilustrativno gradivo zajema rokopisne dokumente, portrete zaslužnih snovalcev Dramatičnega društva in gledališčnikov tistega časa, gledališke kritike, plakate in letake, stare fotografije in razglednice, pomembne knjige tistega časa, maketi dveh najpomembnejših gledališč itn. Razstavni eksponati, katerih last in hramba nista posebej omenjeni, so iz fonda Slovenskega gledališkega inštituta.

Štefan Vevar

* Nolljeva definicija gledališča iz »njegove« *Priročne knjige za gledališke diletante*.

About the Roads to »The Grandest Invention of Human Spirit*« in Slovenia

Milestones in the Development of the Drama Society in Ljubljana

The Drama Society in Ljubljana (founded in 1867) was the initiator of the Slovenian theatre of modern age. In its development from 1867 to 1920 it negotiated a fifty-year long road through the period of institutionalisation and professionalization of the Slovenian theatre, finishing it in 1920 with the advent of a new development stage; i.e., Europeanisation (1920–1945). The exhibition is focused on the first fifty years of the Drama Society's activity, shedding light on the important and decisive milestones of its development. Before the first milestone there was the general atmosphere in the beginning of the second half of the 19th century among the Slovenian intellectuals which indicated that Slovenes needed their own national theatre. This contextual development can be traced back to the dialogue between the father and the son in Trubar's *Abecedarium*, the theatre of Jesuits and Capuchins, to Linhart followed by Drabosnjak, and parallel to this the touring Innsbruck comedians, Italian opera singers and 100 years of German theatre tradition in this territory (established in 1765). A great example was set by Anton Tomaž Linhart as the pioneer of the Slovenian theatre of modern era and the early predecessor of the Drama Society. All these elements, together with general theatrical examples, the influences of time (observed in larger nations) and the Spring of Nations (1848) fostered among Slovenes the awareness of the necessity of having a national theatre. The exhibition provides evidence and arguments for twelve significant progressive phenomena in the development of the Drama Society – from the rudimentary origins of the Society during Metternich and Bach absolutism (1848 to 1851) to the formation of the Slovenian theatre as a public institution and the beginning of its Europeanisation (1920).

The illustration material includes manuscripts, portraits of meritorious originators of the Drama Society and the theatre people of the time, theatre reviews, posters and flyers, old photographs and postcards, relevant books of that time, models of two most important theatres, etc. The exhibits whose property and keeping is not specified come from the fund of the Slovenian Theatre Institute.

* Nolli's definition of theatre from »his« *Handy Book for Theatre Dilletants*.

Prvi domicil Narodne čitalnice ljubljanske (1861–1867), fotografija. Čitalnica se pozneje preseli v Souvano vo hišo na Schellenburgovo ulico, na mesto današnjega Konzorcija v Ljubljani. Ljubljanska čitalnica je v času od leta 1861 do 1867 uprizorila 23 predstav.

Prelomni dogodki pred ustanovitvijo Dramatičnega društva

Do ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani (l. 1867), ki stoji na začetku institucionalizacije in profesionalizacije slovenskega gledališča, je privedlo mnogo dejavnikov. Mejnik na tej poti je bilo vsesplošno hotenje Slovencev na začetku druge polovice 19. stoletja po svojem, slovenskem gledališču. Vendar je prelomna tudi vsa poprejšnja gledališka zgodovina, od Trubarjevega dialoga med očetom in sinom v *Abecedariku* prek gledališča jezuitov in kapucinov do Linharta ter stoletnega predhodništva nemškega gledališča (ustanovljenega l. 1765). Močan je zglede razsvetljenca

Ground-Breaking Events before the Foundation of the Drama Society

The foundation of the Drama Society in Ljubljana (1867), which was the beginning of the institution and professionalization of Slovenian theatre can be attributed to many factors. The general atmosphere in the beginning of the second half of the 19th century was one of vibrancy and creativity along with the acute sense of Slovene identity, which affected Slovenian culture and in theatre reached a seminal point. Nonetheless, these developments can be traced back to the dialogue between the father and the son in Trubar's *Abecedarium*, the theatre of Jesuits and Capuchins, to Linhart and 100 years of German theatre tradition in

Antona Tomaža Linharta kot pionirja slovenskega gledališča moderne dobe. Vsi ti elementi so skupaj s splošnimi gledališkimi zgledi in vplivi časa (opaženimi pri večjih narodih) ter pomladjo narodov (l. 1848) pri Slovencih porodili razširjeno zavest o nujnosti ustanovitve narodnega gledališča. Kot prelomni zametki Dramatičnega društva se najprej pojavijo Slovensko društvo v Ljubljani (1848–1851), Gledališko društvo Leopolda Kordeža (1850–1850) in Narodna čitalnica ljubljanska (1861–1867).

this territory (established in 1765). Anton Tomaž Linhart, one of the central figures of the Slovenian Enlightenment, was, in fact, the pioneer of the modern Slovenian theatre. All these elements, together with general theatrical examples, the influences of larger nations and the Spring of Nations in 1848 fostered among Slovenes the awareness of the necessity of having a national theatre. The most relevant predecessors of the Drama Society were the Slovenian Society in Ljubljana (1848–1851), the Theatre Society of Leopold Kordež (1850–1850) and the National Reading Society in Ljubljana (1861–1867).

Čevljarski most v Ljubljani v času snovanja Dramatičnega društva, fotografija iz l. 1867. (Hrani NUK.)

Ustanovitev Dramatičnega društva – koncepti in cilji

So mlade rodoljube k najbolj prelomnemu med vsemi mejniki, k sami ustanovitvi Dramatičnega društva (ustanovni občni zbor je bil 24. aprila 1867), ob že navedenih privedli tudi spodbudni uspehi na čitalniškem odru ali nemara predvsem odpor do čitalniškega gledališča, do tega, da naj bi bilo gledališče hkrati zabavišče, kulturna ustanova in tribuna za razglašanje

pohlevnih narodnozavednih gesel? Najbrž oboje. Odbor novoustanovljenega društva je za predsednika izvolil Luko Svetca, za podpredsednika Petra Grassellija in za tajnika Josipa Nollija. Kako ambiciozno podjetje je bila ustanovitev, se nazorno vidi iz pravil Dramatičnega društva, ki jih je zasnoval Josip Stare, dodelali pa so jih Stare, Peter Grasselli in Josip Nollj.

The foundation of the Drama Society – Concept and Objectives

Did young patriots take that most decisive step, the foundation of the Drama Society (the founding general assembly was held on 24th April 1867), partly because of the encouraging success of the reading movement, or possibly their disinclination to the idea of a theatre being simultaneously an entertainment centre, a cultural institution and a tribune for proclaiming

humble patriotic proclamations? Probably both. The board of the newly established society elected Luka Svetec president, Peter Grasselli vice-president and Josip Nollj secretary. The ambition of the venture was evident from the Society's Rules, sketched by Josip Stare and further elaborated by Grasselli and Nollj, along with Stare.

Stanovsko gledališče v Ljubljani, odprto l. 1765, pogorelo l. 1887, litografija G. Pajka.

Temelji visoke gledališke omike in Fran Levstik; druge prelomne osebnosti časa

Ko je Fran Levstik 21. junija 1868 postal predsednik Dramatičnega društva, je bistveno dopolnil člene društvenih pravil, pri čemer je skušal zlasti spodbuditi nastajanje izvirne slovenske dramatike. Svoje dopolnitve je 11. marca 1968 takole predstavil v dopisu Novicam: »Izrekoma je povedano, da si društvo bode prizadevalo razpisovati darila za najboljša slovenska dramatična dela, ter da bode v knjigah preko društva natisnenih razglašalo presojila o vseh izvirnih i poslovenjenih igrah, katere društvo na oder postavi ...« S predrugačenimi pravili je hotel predvsem povzdigniti dramatiko, zlasti domačo

slovensko, v osrednji temelj in agens slovenskega gledališča. Njegove zasluge so z današnjega vidika prelomne v tem, da ima nepopustljivo pred očmi in zastavlja besedo za tako slovensko gledališče, ki ne bo le malo boljše zabavišče, temveč najvišji hram umetnosti, ki ga, kot je zapisal, »estetični sodniki imenujejo najvišji cvet vse poezije na zemlji«. Je eden redkih s kompleksno vizijo o slovenskem gledališču prihodnosti, a žal s tako, kakršna se v prevladujočih političnih, družbenih, kulturnih in socialnih razmerah šestdesetih let 19. stoletja objektivno ne more uveljaviti.

Basis of the high theatre culture and Fran Levstik; other major protagonists of the time

When on 21st June 1868 Fran Levstik took over the presidency of the Drama Society, he substantially amended the articles of the Society's Rules with the principal objective of promoting the production of original Slovenian drama. In his note to the newspaper *Novice* from 11th March 1868/ he wrote: »It is explicitly stated that the Society will give awards for the best Slovenian dramatic works and publish reviews in the publications printed by the Society on all original and translated plays put on stage by the Society...« The adoption of the amended rules should primarily serve to raise drama, in particular ori-

ginal Slovenian drama, to the central foundation and the agent of the national theatre. From today's perspective, Levstik's major contribution was that he relentlessly advocated and fostered a Slovenian theatre that would not only be an entertainment venue of somewhat better quality, but the highest temple of art which, as he wrote, »the judges of aesthetics call the prime flower of all poetry on earth.« He was one of a few with a complex vision of the Slovenian theatre of the future, but unfortunately a vision which didn't stand a chance of being realized in the political, social and cultural atmosphere of 1860's.

Josip Nolli (1841–1902), slovenski igravec, pevec, baritonist, režiser, dramatik, prevajalec, publicist in organizator. Dve desetletji eden od najpomembnejših likov in udov Dramatičnega društva, v devetdesetih letih v novem Deželnem gledališču zlasti pomemben kot režiser. Leta od 1875 do 1990 je preživel v tujini, kjer je kot operni pevec gostoval po številnih opernih odrih po Evropi (Praga, Lvov, Zagreb, Kijev, Moskva, Odesa, Madrid, Barcelona, Benetke ...). Pel je glavne vloge iz klasičnega opernega repertoarja. Fotografija iz albuma nekaterih Nolljevih zgodnjih vlog na odru Dramatičnega društva.

Josip Nolli in »njegova« *Priročna knjiga za glediške diletante*

Društvo se je zavedelo, da učitelji v dramski šoli ne morejo učiti le s praktičnimi napotki, temveč da potrebujejo tudi teoretsko podlago. Zato je prvo slovensko teatrološko delo *Priročna knjiga za glediške diletante*, ki ga je Društvo izdalo l. 1868, tudi prvi gledališki učbenik pri nas. Delo, ki ga je na podlagi češkega izvirnika Mikulaša Boleslavskega v poglavitnem pripravil in sestavil Josip Nolli (s pomočjo Josipa Stareta), prinaša v prvem delu zgodovino gledališke umetnosti in ponuja izčrpen pregled dramske književnosti pri Slovanih. Poglavje »O važnosti gledališča sploh, po-

sebno pa narodnega« prinaša misli, da je gledališče šola za življenje, da je »najlepša iznajdba človeškega duha« in da je »šola vseh šol, ki je odprta vedno, da bi hodil človek v njo, spoznal sebe, ljudi in življenje sploh, da bi postal vedno bolj žlahten na srcu in duhu, v svoj in *druzih blagor*« (Nolli). Na koncu dodana prva dramska bibliografija tiskanih, rokopisnih ali zgodovinsko izprisanih naslovov od stare in nove klasike do novjših čitalniških igravic hoče zavestno izpodbiti očitke, da slovenskega gledališkega repertoarja tako rekoč še ne premoremo.

Josip Nolli and »His« *Handy Book for Theatre Dilletants*

The Society was aware that the teachers in the drama school would not only teach through practical advice but that students also needed a theoretical background. The first Slovenian book on the subject of theatre studies, titled *Priročna knjiga za glediške diletante* [A Handy Book for Theatre Dilletants], published by the Society in 1868, is also the first theatre textbook of our country. The work, based on the Czech original by Mikuláš Boleslavský and adapted by Josip Nolli (with the help of Josip Stare) covers the early history of theatre art and provides an exhaustive overview of drama in Slavic nations. In the chapter entitled »On the importance of theatre in general and the

national in particular,« we can read that theatre is a school for life, that it is »the grandest invention of human spirit« , »a school of all schools always open so that a person would visit it, learn about himself, people and life in general and become increasingly noble in heart and spirit to his own and others' benefit« (Nolli). The first drama bibliography of printed, manuscript or historically documented titles from the old and new classics to the more recent reading society plays enclosed at the end of the publication is a conscious attempt to counter the reproaches regarding the lack of a Slovenian theatre repertory.

Gledališki list, ki vabi k trojnemu sporedu, veseli igri s petjem, veseli igri in komični opereti, se glasi na »korist učiteljice gospodičin dramskega društva in pevke«, s tem pa ilustrira dvojno vlogo Odijeve, ki tu nastopa v dveh pevskih vlogah.

Gledališka šola in pionirsko delo Dragojile Odijeve

Zgodovina dramske šole pri Dramatičnem društvu, ki se začne leta 1869, je zgodovina težav, zapletov, zastojev, pomanjkanja sredstev in zlasti kadrov, pa tudi znanja in tradicije, zato je to zgodba o neprestanem spopadanju z diletantizmom in začetkih iz nič. Naučiti igralca, kaj je to oder, ni bilo nič lažje, kot ustvariti kakovostno slovensko dramo. V času po nastanku Dramatičnega društva je manjkala zaveza o tem, kaj vse naj bi gledališka šola sploh bila, o čem vse naj izobrazijo, kaj je gledališče; manjkalo je pravi učiteljski kader, tako da so morali vsi, tako učitelji kot učenci, najprej skozi osnovno šolo na tem področju. V šoli je kot učiteljica med letoma 1869 in

1871 ledino orala izšolana pevka in igralka, po formatu pa subreta Dragojila Odijeve, ki so ji zlasti na dramskem področju morali pomagati še drugi učitelji, med njimi znana mojstrica deklamiranja Kornelija Šolmajer. Prelomnost gledališke šole ni bila v tem, da bi igralski kader usposobila za gledališki poklic, temveč da mu je dala nekaj osnovnih igrokaznih elementov avtomatizirane gledališke gestike in retorike, usposobila ga je za to, da je sploh lahko gledališko deloval. Od tod so se talenti razvijali sami, tako da so postopoma in vsakdo do ravni, ki mu je bila dostopna, odkrivali skrivnosti gledališke igre. In prav s tem je šola odigrala pionirsko vlogo.

Theatre School and the Pioneering Work of Dragojila Odijeve

The history of the drama school at the Drama Society dating back to 1869 is the history of troubles, complications, setbacks, lack of funds and in particular personnel, as well as knowledge and tradition. Consequently it is a never-ending story of fighting diletantism and starting from the scratch. To teach the actor what the stage is was as difficult as creating quality Slovenian drama. In the period after the foundation of the Drama Society there was complete lack of awareness in regard to what an acting school should be like, what education it should provide; there was no awareness of theatre nor qualified teachers – so everyone, teachers and students, first had to complete elementary school in this

field. From 1869 to 1871, Dragojila Odijeve, a trained singer and actor, a soubrette, broke fresh ground as a teacher in the school; but she needed help from other teachers, especially in the field of drama, so the famous master of recitation, Kornelija Šolmajer, also joined the staff. Although the theatre school wasn't an institution to properly train actors for their profession, it did provide them some basic skills, such as theatrical gesticulation and rhetoric, so that they could perform on stage. From here on the future folk of the Slovenian stage had to develop themselves, gradually and within their abilities, by discovering the secrets of theatre acting. However, the school played a pioneering role in this.

Dr. Lovro Toman (1827–1870), slovenski pravnik, narodni pesnik, poslanec v dunajskem državnem zboru.

Slovenska politična omika in njene zasluge; Lovro Toman, Valentin Zarnik; krize kot generatorji zastoja, a tudi napredka

Zapisniki Dramatičnega društva kažejo, da skoraj v vsem času med letoma 1867 in 1914 nikoli ni prišlo do sistematičnega družbenega financiranja Društva prek Deželnega zbora ali mesta Ljubljane, temveč da je moralo Društvo vseskozi vlagati veliko druge potrebne energije v boj za preživetje. Zato je bilo pogosto v vlogi v dolgih utapljavajočega se dolžnika, tako da je prihajalo tudi do velikih kriz in zastojev v delovanju, najhuje je bilo med letoma 1878 in 1882. V teh okoliščinah tudi gledališka šola ni žela velikega uspeha. Vendar je Društvo prav zato, ker je vztrajalo in se

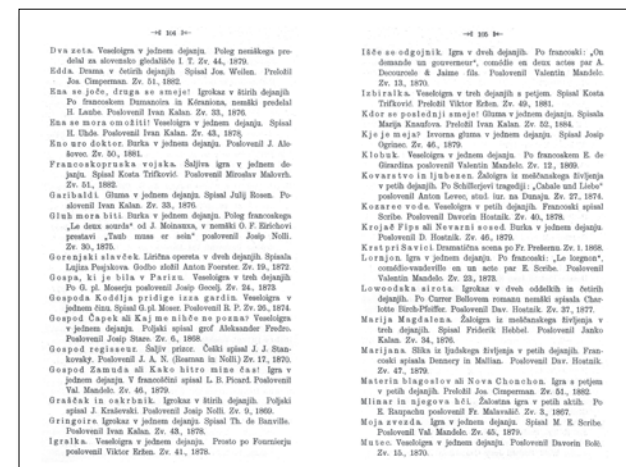
ni razpustilo, počasi, a vztrajno mehčalo predsodke v glavah. Mejnik je v tem pogledu to, da se je proces družbene podpore sploh premaknil z mrtve točke, da je družbena podpora slovenskemu gledališču (naj je bila še tako nesistematična in razmeroma pičla) postala nekako družbeno samoumevna. Prav za to pa ima velike zasluge delo slovenske politike tistega časa. V najboljših vrlinah sta jo poosebljala poslanca deželnega zbora dr. Valentin Zarnik (1837–1888) in dr. Lovro Toman (1827–1870), ki sta bila politika velikega formata, razgledanosti in argumentov.

Slovenian Political Culture and its Merits; Lovro Toman, Valentin Zarnik; Crises as Generators of both Setback and Progress

According to the minutes of the Drama Society, throughout its existence from 1867 to 1914, it never enjoyed systematic funding either by the Carniolan assembly or the city of Ljubljana so had to invest a lot of effort and energy that could have usefully been spent elsewhere rather than for the mere survival of the society. For this reason it often found itself in the role of a debtor, confronting crises and setbacks in its activity – worst from 1878 to 1882 – which also affected the performance of the drama school. But the persis-

tence of the Society slowly but gradually began changing the public mentality and perception of theatre. To the Society's credit social support of the Slovenian theatre – however unsystematic and poor – became a public notion. This can also be attributed to the activity of Slovenian politics of the time, their efforts best embodied in the virtues of members of the Carniolan assembly, Dr. Valentin Zarnik (1837–1888) and Dr. Lovro Toman (1827–1870), politicians of broad mind and worldliness.

Repertoar Slovenske Talije, ki ga v svoji knjigi *Slovensko gledališče* navaja Anton Trstenjak, zajema 115 naslovov v obdobju od leta 1867 do 1891. Str. 104–105.

Slovenska Talija

120 zvezkov Slovenske Talije, zbirke prevedenih in izvornih dramskih del, ki jo je Društvo začelo izdajati l. 1867, zrcali duha časa in stopnjo gledališke omikanosti med Slovenci na pragu druge polovice 19. stoletja. Nihče ni bil zadovoljen z umetniško ravnijo te dramatike, kar je vidno tudi iz precej neuspešnega natečaja za nova besedila, ki ni prinesel nagrajenih del, vendar boljše pač ni bilo. A poslanstvo Talije je bilo ravno v tem, da je sploh obstajala in bila eden od vogelnih kamnov velikega podjetja. Če je ne bi bili zasnovali, bi gledali-

Slovenian Thalia

120 volumes of the Slovenian *Thalia*, the collection of translated and original dramas that the Society began to publish in 1867, reflect the spirit of the time and the level of theatre culture among Slovenes at the threshold of the second half of the 19th century. Nobody was pleased at that time with the artistic level of the available drama, which is evident from the rather unsuccessful competition for new works failing to yield much. However, the initial mission of *Thalia* was to exist and eventually become one of the cornerstones of a large

ško delovali v še večjem krču in še bolj ne-načrtno ter ne bi mogli na ničemer graditi, zlasti ne na tistem, kar je bilo v tej dramatikii vendar dobrega. Predvsem pa so igre na odru neposredno spodbujale dramatike k pisanju. Brez rednega uprizarjanja bi bila slovenska dramska bera zato še bolj skopa. V precej trivialnem repertoarju nekoliko izstopajo lirčna opereta *Gorenjski slavček* (1872), Schillerjeva drama *Kovarstvo in ljubezen* (1874), Hebblova *Marija Magdalena* (1876) in Jurčičeva *Veronika Deseniška* (1886).

venture. Had it not been founded, the theatrical activity would have been even more disorganized and random and there wouldn't have been anything to build on. The staged plays encouraged playwrights to write. Without regular staging the early Slovenian drama harvest would be even poorer. A rather poor repertory came to include finer works, such as a lyrical operetta *Gorenjski slavček* (1872), Schiller's drama *Intrigue and Love* (1874), Hebbel's *Maria Magdalena* (1876) and Jurčič's *Veronika Deseniška* (1886).

Fenomen Borštnik

Nastop Ignacija Borštnika (l. 1882) pomeni konec velike krize (1878–1882) in hkrati začetek pravega umetniškega gledališča. A trajalo je nekako do januarja 1885, do njegove glavne vloge v uprizoritvi Nestroyeve *Danes bomo tiči*, da je javnost prepoznala njegov veliki talent. Odzivi kulturnih poročevalcev so spominjali na izraze »žejnih v puščavi, ko ugledajo oazo«. »Nastopila bode ta večer po jako dolgem molku moč, katere smo bridko pogrešali – g. Gorazd,« je zapisal Slovenec (1885, št. 19) in v naslednji številki dodal, »da je ta večer novo stran svoje gledališke nadarjenosti odkril. Kdo bi si mislil, da je v sentimentalnem Gorazdu tudi tako izvrstna komična moč skrita.« Potem ko se je Borštnik kot prvi profesionalni igralec vrnil z Dunaja, kjer je leto dni obiskoval gledališko šolo, se je doma odlično uveljavil kot glavni igralec s karizmo in režiser z avtoriteto. Vseeno velike repertoarne pre-

Borštnik Phenomenon

The arrival of Ignacij Borštnik (1882) put an end to the crisis of 1878–1882 and simultaneously marked the beginning of the real art of theatre. But it wasn't until January 1885 when he had the lead role in Nestroy's *Einen Jux will er sich Machen* that the public recognised his talent. Cultural reporters reacted like »the thirsty in the desert when they see an oasis.« »Tonight, the stage will experience after a long time the strength that we painfully missed – Mr. Gorazd,« (Borštnik, as he was known in Slovene) was published in the newspaper *Slovenec* (1885, No. 19), adding in the following issue that »this night he revealed a new aspect of his theatrical talent. Who would think that the sentimental Gorazd hides inside

Ignacij Borštnik z umetniškim psevdonimom Gorazd (1858–1919), slovenski gledališki igralec, režiser in pedagog. V Dramatičnem društvu je kot igralec in pozneje tudi kot režiser deloval od leta 1882 do 1894, ko je odšel v večje, zagrebško gledališče. Leta 1886 ga je Dramatično društvo poslalo na enoletno gledališko šolanje na Dunaj. Pozneje je z igro in režijo presešel naivni romantizem in se približal realizmu.

obrazbe ni vpeljal. Najbolj izstopata Gogoljev *Revizor*, v katerem je zablestel kot Hlestakov (1887), in Ibsenova *Nora* (1892), v kateri je igral Helmerja. Postavil je temelje, na katerih bi bilo treba graditi. Vendar je tedanjemu slovenskemu gledališču še vedno manjkalo izenačenih umetniških moči, kar se je najbolj pokazalo ob njegovem odhodu v zagrebško gledališče (1894).

such a magnificent comical strength.« After returning as the first professional actor from Vienna where he attended theatre school for a year, Borštnik established himself locally as a lead actor with charisma and a director with authority. However, he didn't make any drastic changes in the repertory, with the exception of including Gogol's *The Government Inspector*, in which he was a brilliant Khlestakov (1887) and Ibsen's *Nora* (1892), in which he played Helmer. He laid foundations that required further construction, but the Slovenian theatre of the time lacked the artistic strengths to continue to improve after Borštnik left for the Zagreb theatre (1894).

Repertoar in prelomni gledališki stavbi: staro in novo Deželno gledališče v Ljubljani; začetek profesionalizacije slovenskega gledališča

Med letoma 1867 in 1892 je Dramatično društvo bodisi v starem Deželnem gledališču bodisi na čitalniškem odru uprizorilo le nekaj del vrhunske svetovne dramatike: Schillerjeve *Razbojnike* (1875), *Kovarstvo in ljubezen* istega avtorja (1877) in Gogoljevega *Revizorja* (1887). Jurčič-Borštnikova *Veronika Deseniška*, l. 1892 uprizorjena kot uvodna in slavnostna predstava v na novo odprtem Deželnem gledališču, je znanilo novega, precej manj trivialnega in kakovostnejšega repertoarnega obdobja. V zgolj dobrih osmih letih se do konca stoletja na odru zvrsti vrsta prvič uprizorjenih vrhunskih del svetovne drame in opere, denimo Ibsenova *Nora* (1892), Čarostelec K. M. von Webra (1893), Smetanova *Prodana nevesta* (1894), Verdijev

Trubadur (1895), Bizetova *Karmen* (1896), Gounodov *Faust* (1896), Shakespeareov *Otello* (1896), Goethejev *Egmont* (1896), Schillerjeva *Marija Stuart* (1896), Verdijev *Rigoletto* (1896), Shakespeareov *Trgovec beneški* (1897), Verdijeva *La Traviata* (1897), Shakespeareove *Vesele žene windsorske* (1898), Verdijeva *Aida* (1898), Lessingova *Emilia Galotti* (1898), Wagnerjev *Lohengrin* (1899), Ibsenovi *Strahovi* (1899), Shakespeareov *Hamlet* (1899), Wagnerjev *Večni mornar* (1900), Cankarjev *Jakob Ruda* (1900) in Wagnerjev *Tannhäuser* (1900). Inscenacije kapitalnih dramskih in opernih del tudi v tem času ne presežejo 15 odstotkov celotnega repertoarja, ki se večidel še naprej nagiblje k trivialnim predlogam, a že to je precejšen napredek.

Repertory and the Theatre Buildings in Ljubljana - the Old and the New Provincial Theatre in Ljubljana; the Beginning of the Professionalization of Slovenian Theatre

Between 1867 and 1892 the Drama Society, either in the old Provincial Theatre or on the stage of the reading society, produced only a few world renowned dramas: Schiller's *The Robbers* (1875) and *Intrigue and Love* (1877) and Gogol's *The Government Inspector* (1887). Jurčič-Borštnik's *Veronika Deseniška*, staged in 1892 as the inaugural performance in the new Provincial Theatre, is the harbinger of the new, higher quality Slovenian repertory. In just the last eight years of the 19th century a series of great plays and operas were produced in Ljubljana for the first time, such as Ibsen's *Nora* (1892), K. M. von Weber's *Der Freischütz* (1893), Smetana's *The Bartered Bride* (1894), Verdi's *Il trovatore* (1895), Bizet's *Carmen* (1896), Gounod's

Faust (1896), Shakespeare's *Othello* (1896), Goethe's *Egmont* (1896), Schiller's *Mary Stuart* (1896), Verdi's *Rigoletto* (1896), Shakespeare's *The Merchant of Venice* (1897), Verdi's *La Traviata* (1897), Shakespeare *The Merry Wives of Windsor* (1898), Verdi's *Aida* (1898), Lessing's *Emilia Galotti* (1898), Wagner's *Lohengrin* (1899), Ibsen's *Ghosts* (1899), Shakespeare's *Hamlet* (1899), Wagner's *The Flying Dutchman* (1900), Cankar's *Jakob Ruda* (1900), and Wagner's *Tannhäuser* (1900). Although stagings of capital dramatic and opera works at the time accounted for about 15 percent of the total repertory characterized predominantly by lesser works, this marked considerable progress.

Ivan Vavpotič, novo Deželno gledališče, olje.

Prelomni liki – nosilci profesionalizacije slovenskega gledališča

Črta prelomnih dosežkov se od protagonistov, ki so zaznamovali prva desetletja organiziranega delovanja društva, prične pri Ceciliji Podkrajšek in Josipu Geclju - Kocljju, ki sta v prvih dveh desetletjih veljala za »prvaka« igralskega ansambla. V zgodnje igralstvo Dramatičnega društva spada tudi Josip Nolli, ki je do l. 1875 nastopal kot organizator, igralec, pevec, prevajalec in tudi pisec izvornih iger. Po uspešni mednarodni karieri baritonista se je leta 1890 vrnil v Ljubljano ter tu kot režiser povzdignil operno ustvarjalnost v Deželnem gledališču. Veliko je k dvigu ravni glasbenega odra prispeval Fran Gerbič,

ki se je po uspešni evropski karieri dramatskega tenorja l. 1886 kot dirigent vrnil v Ljubljano. Poleg omenjenih in kapitalnega Borštnika so na odru meje premikali še Zofija Borštnik Zvonarjeva, Anton Verovšek, Avgusta Danilova, Čeha Rudolf Inemann, ki je bil tudi režiser, in Rudolf Deyl, Anton Cerar Danilo, Hinko Nučič in Milan Skrbinšek, kot organizator, učitelj v gledališki šoli in teatrolog Anton Trstenjak, kot dirigenta in glasbeni vodji Fran Gerbič in Čeh Hilarij Benišek, kot dramatik Ivan Cankar, kot intendant pa Fran Govekar, Friderik Juvančič in Hinko Nučič.

Ground-breaking figures – protagonists of professionalization of Slovenian theatre

Protagonists who left an indelible mark in the first decades of organized theatre society activity were, among the first, Cecilija Podkrajšek and Josip Geclj-Kocelj, considered leading figures of the company at the time. Mention should also be made of Josip Nolli, who until 1875 played several roles in the Drama Society, including as organizer, actor, singer, translator and playwright. After a successful international career as a baritone, he returned to Ljubljana in 1890, where as a director he helped improve the quality of opera in the Provincial Theatre. Similarly, credit can be given to Fran Gerbič with regard to music; after a successful European career as a

dramatic tenor he came back to Ljubljana in 1886 as a conductor. Other than protagonists mentioned above and the grande Borštnik, the individuals who moved frontiers on stage included Zofija Borštnik Zvonarjeva, Anton Verovšek, Avgusta Danilova, the Czech Rudolf Inemann (who was also a director) and Rudolf Deyl, Anton Cerar Danilo, Hinko Nučič and Milan Skrbinšek, Anton Trstenjak (as an organizer, teaching theatre scholar), Fran Gerbič and the Czech Hilarij Benišek (as conductors and music directors), Ivan Cankar as a playwright and Fran Govekar, Friderik Juvančič and Hinko Nučič as managers.

Ivan Cankar (1876–1918), dramatik, pesnik, pripovedni in publicist. Največji dramatik slovenskega slovstva vse do današnjih dni, ustvarjalec dram visoke evropske ravni.

Pečat dramatika evropske ravni Ivana Cankarja; Cankar proti Govekarju

Dramatik Ivan Cankar najbrž ne bi mogel nastopiti v primernejšem trenutku kot v dobi, ko je slovensko gledališče z lučjo iskalo uprizorljiva dramska dela slovenskega izvora. Borštnik mu je prvo dramo *Romantične duše* še odklonil, že leta 1900 pa so v Deželnem gledališču uprizorili njegovega *Jakoba Rudo*. A Cankarjeva pot na slovenski oder ni bila lahka. Najbolje se mu je godilo, ko je bil intendant Friderik Juvančič. Takrat so z velikim uspehom uprizorili njegovo dramo *Za narodov blagor* (1906) in z veliko manjšim *Pohujšanje* (1907). Veliko manj naklonjen mu je bil intendant Govekar, ki je dajal prednost

ljudskemu trivialnemu gledališču in s katerim se je Cankar zapletel v obširno časopisno polemiko, ki je luč sveta zagledala tudi kot knjižica z naslovom *Krpanova kobila*. Govekar je kot intendant v novih časih jasno razrešil staro, v čase ustanovitve Dramatičnega društva segajočo dilemo o tem, ali naj bo gledališče predvsem kraj kratkočasnega zabavišča za plehki okus ali najvišji hram umetnosti, in se opredelil za prvo. Cankarjevi dramatik je s tem zaprl nekaj vrat, a moč Cankarjevih dram je delovala sama po sebi in prepričljivo trkala na vrata ne le ljubljanskega gledališča.

The Mark of the Great European Playwright Ivan Cankar; Cankar vs. Govekar

The playwright Ivan Cankar couldn't have appeared at a better time than in the period when Slovenian theatre was desperate for stage-worthy original Slovenian drama. Although his first drama, *Romantične duše* [*Romantic Souls*], was rejected by Borštnik, his *Jakob Ruda* was staged at the Provincial Theatre in 1900. However, Cankar's way on the Slovenian stage wasn't an easy one. He was best off in the period when Friderik Juvančič was the theatre manager; the production of *Za narodov blagor* [*For the Welfare of the People*, 1906] was a huge success that was not repeated with *Pohujšanje v dolini šenflorjanski* [*The Scandal in the Valley of*

St. Florian, 1907]. He wasn't in the good graces of the manager Govekar who preferred popular theatre and with whom Cankar became embroiled in an extensive newspaper polemic which he eventually published in a booklet entitled *Krpanova kobila*. Govekar was a manager who in the new era resolved an old dilemma going back to the time of the Drama Society's foundation regarding whether a theatre should be mainly a low profile place of entertainment or the highest temple of art; he chose the first, thereby closing the door to Cankar's drama. But Cankar's plays were powerful enough to be staged beyond Ljubljana theatre.

Konec dobe profesionalizacije in začetek evropeizacije slovenskega gledališča

Kot ptič feniks še pred koncem prve vojne vstane iz pepela zdaj z izkušnjami porazov in uspehov ter razreševanja protislovij prekaljeno slovensko gledališče. Fran Govekar, bančnik Avgust Praprotnik in veletrgovec Alojzij Lilleg ustanovijo Slovenski gledališki konzorcij, ki ustvari gmotne temelje novega podjetja, in že septembra 1918, po štirih letih gledališkega molka, lahko sezono odprejo – s Finžgarjevimi *Divjim lovcom*. Začetek evropeizacije slovenskega gledališča simbolno zaznamujejo predvsem trije fenomeni: uprizoritev prej dolgo s cenzuro onemogočenega Jurčičevega *Tugomerja* (6. februarja 1919), ki je

tudi krstna uprizoritev v Jubilejnem gledališča Franca Jožefa – današnji ljubljanski Drami; poddržavljenje gledališča v novi državi Kraljevini SHS leta 1920, s čimer slovensko gledališče prvič v zgodovini pridobi trdne, z družbenim konsenzom utemeljene gmotne temelje; in pa Cankarjeve drame, ki se jim zdaj (po avtorjevi smrti l. 1918) na široko odprejo vrata na slovenske odre. Z retrospektivnega razgledišča leta 1920, ko se končuje doba profesionalizacije in začinja doba evropeizacije slovenskega gledališča, se jasneje pokaže, kako orjaško delo je v pol stoletja opravilo Dramatično društvo.

The End of Professionalization and the Beginning of Europeanisation of Slovenian Theatre

Before the end of the First World War, Slovenian theatre grew stronger than ever after having experienced its share of defeats and victories as well as solving a number of contradictions. Fran Govekar, the banker Avgust Praprotnik, and the wholesaler Alojzij Lilleg founded the Slovenian Theatre Consortium, which provided the finance for a new venture, and as early as September 1918, after four years of theatre silence, the season opened with Finžgar's *Divji lovec* [*The Poacher*]. The beginning of the Europeanisation of Slovenian theatre was symbolically marked by three phenomena: the staging of Jurčič's *Tugomer* (6th February 1919), censored for a long

time, which was also a premiere in the Franz Joseph Jubilee Theatre, today's Drama Ljubljana; the nationalisation of theatre in the new state, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, which provided Slovenian theatre for the first time in its history solid funding based on social consensus; and Cankar's dramas, which after the writer's death in 1918 were welcomed on Slovenian stages. Considered retrospectively, in 1920 with the end of professionalization and the beginning of the Europeanisation era of the Slovenian theatre, the contribution of the Drama Society in its half a century of existence becomes a lot more evident.

Jubilejno gledališče cesarja Franca Jožefa, ki so ljubljanski Nemci postavili l. 1911; po prvi vojni z imenom »Ljubljana – dramsko gledališče«, pridruženo Slovenskemu gledališču, pozneje preimenovano v SNG Drama Ljubljana.

O poteh k »najlepši iznajdbi človeškega duha« na Slovenskem
About the Roads to »The Grandest Invention of Human Spirit« in Slovenia

Mejniki v razvoju Dramatičnega društva v Ljubljani
Milestones in the Development of the Drama Society in Ljubljana

Razstava ob 150-letnici ustanovitve Dramatičnega društva v Ljubljani
The exhibition on the 150th anniversary of the Drama Society in Ljubljana

23. marec 2017–10. januar 2018/23 March 2017–10 January 2018

**DRAMATIČNO
RUŠTVO 150
let**

Avtor / Author
Štefan Vevar

Grafično oblikovanje in postavitve / Graphic design and layout
Maja Gspan

Digitalizacija / Digitalisation
Dušan Nelec

Prevod / Translation
Melita Silič

Jezikovni pregled / Language editing
Andraž Polončič Ruparčič in Melita Silič

Strokovni sodelavci pri pripravi razstave / Cooperating exhibition experts
Mojca Jan Zoran, Sandra Jenko, Katarina Kocijančič in Tea Rogelj

Produkcija razstave / Production
Slovenski gledališki inštitut

Organizacija / Organisation
Mojca Jan Zoran

Tehnična izvedba / Technical implementation
Eksplicit, d.o.o., Ljubljana

Pri pripravi razstave so pomagali / The exhibition was made possible thanks to:
Arhiv Republike Slovenije, Mestno gledališče ljubljansko, Narodna in univerzitetna knjižnica,
Mihael Čepeljnik, Manja Gatalo, Amadea Karin Ilic in Branko Radulovič

Razstava je nastala s finančno pomočjo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije.
The exhibition was funded by the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia.

Maksim Gaspari, *Slovenska Talija*, 1912/13, karikatura umetniškega ansambla slovenskega gledališča.

sl()gi SLOVENSKI
GLEDALIŠKI
INŠTITUT